

Z PRAC ŚLĄSKIEGO INSTYTUTU NAUKOWEGO W KATOWICACH

A. Sytuacja ogólna

W r. 1959 Śląski Instytut Naukowy podtrzymywał kontakty i współpracę z innymi placówkami naukowymi, a mianowicie: na zorganizowanej w dniach 16—18 maja przez Instytut Zachodni w Poznaniu polsko-czechosłowackiej sesji naukowej poświęconej rewizjonizmowi niemieckiemu. Z ramienia Śl. I. N. dr Józef Kokot wygłosił referat na temat gospodarczej integracji przesiedleńców w NRF; przedstawiciele Instytutu uczestniczyli w zwołanej przez Instytut Śląski w Opolu dwudniowej konferencji ekonomicznej (25—26 V) oraz w konferencji socjologicznej zorganizowanej przez Zakład Socjologii PAN i Instytut Śląski w Opolu; w dniach 9—11 V kierownictwo Komisji Socjologicznej Instytutu przeprowadziło konsultację naukową z zespołem Katedry Socjologicznej Uniwersytetu w Łodzi, zaś w dniu 26 VI przedstawiciele Śl. I. N. wzięli udział w konferencji w Zakładzie Socjologii PAN, której celem było omówienie całości organizacji badań Komisji Socjograficznej Śl. I. N.; w dniu 19 VI przedstawiciele Śl. I. N. uczestniczyli w Opolu w naradzie Komitetu Redakcyjnego Biblioteki Pisarzy Śląskich.

Nawiązano też kontakt z Sleszkim Ustavem w Opawie. Po marcowej wizycie przedstawicieli tego Instytutu w Katowicach delegacja Śl. I. N. zrewizytowała w listopadzie Instytut opawski.

W ramach współpracy z Radą Naukową TRZZ dr J. Kokot wziął udział w sesji wyjazdowej Sejmowej Komisji Nadzwyczajnej Ziem Zachodnich i był członkiem komisji opracowującej wnioski sesji.

Śl. I. N. prowadził wymianę wydawnictw z ok. 400 instytucjami naukowymi w kraju. Instytut nawiązał wymianę taką z naukowymi placówkami zagranicznymi. W ramach kontaktów z instytucjami zagranicznymi Instytut odwiedziło szereg przebywających w Polsce osobistości, a mianowicie: prof. dr Wojacek — Kier. Katedry Psychologii na Uniwersytecie Karola w Pradze; dr K. Smogorzewski z Londynu — współpracownik Brytyjskiej Encyklopedii; grupa historyków niemieckich z NRD pod przewodnictwem prof. dra Schilferta z uniwersytetu w Berlinie; dr F. Fajfr — prezes Państwowego Urzędu Statystycznego w Pradze; prof. dr Norham Pounds z uniwersytetu w Kansas; prof. dr C. Hiscoks z uniwersytetu w Manitoba; dr István Aştalos z Węgierskiej Akademii Nauk; dr Richard Osborne z uniwersytetu w Edynburgu; grupa urbanistów angielskich; delegacja radzieckich pracowników kulturalnych i bibliotecznych pod przewodnictwem Georgija Puga-czewskiego, naczelnika z Ministerstwa Kultury Mołdawskiej SSR; dr R. Breyer z Instytutu Herdera w Marburgu; Nathan Lord of Curth i dr Kirvan z Brytyjskiego Towarzystwa Geograficznego; grupa 12 geografów angielskich oraz dr Brooks z Liverpoolu.

Z okazji 40-lecia rocznicy powstań śląskich dyrekcja Instytutu wspólnie z Zarządem Okręgu ZBoWiD zorganizowała w dniu 10 X spotkanie historyków śląskich z weteranami powstań śląskich.

B. Prace naukowo-badawcze

Prace naukowo-badawcze przebiegały w poszczególnych komisjach następująco:

1. *Komisja Archeologiczna*. Kontynuując prace rozpoczęte w roku poprzednim, Komisja przeprowadziła wspólnie z pracownikami Działu Archeologicznego Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu badania wykopaliskowe w Olsztynie p. Częstochowa. Wyniki tych badań wykazały, że zbadane cmentarzysko zaliczyć należy do typu „dobrodzieńskiego” i datować je na IV—V wiek n.e. W czasie badań wykopaliskowych w Kietrze zbadano 13 grobów ciałopalnych kultury lużyckiej. Przeprowadzono również badania wzdłuż rzeczki Pankówki na terenie Dankowic, Kostrzyny, Kotar;

Pacanowa, Cyganki, Panków, Truskolasów i Pily. Wynikiem tych poszukiwań jest odkrycie cmentarzyska kultury łużyckiej w Dankowicach i Kotarach.

2. *Komisja Bibliograficzna* wykonywała w dalszym ciągu opisy bibliograficzne czeskich i niemieckich wydawnictw zwartych oraz artykułów z czasopism wydawanych w tych językach.

3. *Komisja Demograficzno-Statystyczna* kontynuuje zbieranie materiałów źródłowych do zagadnienia migracji ludności woj. katowickiego, do struktury ludności Okręgu Częstochowskiego, do inwentaryzacji badań demograficznych związanych z terenem woj. katowickiego, do statystyki małżeństw w GOP w latach 1946—58, do zagadnienia umieralności niemowląt w miastach stutysięcznych woj. katowickiego w latach 1946—58, do umieralności ludności w miastach stutysięcznych GOP w latach 1946—56 oraz do dokumentacji zagadnień demograficznych w kopalniach węgla kamiennego na G. Śląsku.

4. *Komisja Dialektologiczna* prowadzi rozpoczęte w 1957 r. prace nad Atlasem Językowym Śląska oraz Małym słownikiem gwar śląskich.

5. *Komisja Ekonomiczna* kończy badania zespołowe rozpoczęte w roku poprzednim nad wpływem działalności gospodarczej na warunki życia ludności w woj. katowickim. Zespół zajmujący się warunkami bytowymi prowadzi prace badawcze nad: charakterystyką sytuacji mieszkaniowej w woj. katowickim, analizą normatywów mieszkaniowych, analizą kosztów jednostkowych budownictwa mieszkaniowego i gospodarką eksploatacyjną zasobów mieszkaniowych. W toku organizacji znajduje się zespół mający się zająć sprawami przemysłu oraz zespół mający podjąć inwentaryzację materiałów ekonomicznych.

6. *Komisja Etnograficzna* ukończyła zbieranie materiałów do folkloru muzycznego w pięciu wioskach śląskich. Na ukończeniu są prace badawcze nad monografią etnograficzną wsi Miedznej i Grzawy, w pow. pszczyńskim. W toku organizacji jest zespół mający się zająć badaniami nad małomiasteczkowym rzemiosłem na Śląsku. Trwają prace nad zbiorową monografią kultury górniczej.

7. *Komisja Geograficzna* opracowała mapę sieci rzecznej Górnego Śląska; kończy się przygotowywanie do druku t. II książki zatyt. Górny Śląsk — prace i materiały geograficzne. Nawiązano kontakt z Komitetem Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy PAN w sprawie inwentaryzacji prac opublikowanych i nie opublikowanych z zakresu fizjografii kraju.

8. *Komisja Historyczna*. a) Zespół zbierania źródeł do dziejów powstań śląskich i plebiscytu zakończył prowadzone od 1957 r. prace kwerendowe. Przygotowuje się do wydania I tom tych źródeł; b) zespół zbierania wspomnień działaczy rewolucyjnych po przeskoleniu kilkunastu osób, przeważnie nauczycieli, zgromadził kilkadziesiąt życiorysów działaczy lewicowych z terenu Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego; c) zespół badający dzieje klasy robotniczej w okresie 20-lecia międzywojennego rozbił się na dwie grupy robocze: jedna pracuje nad ruchem strajkowym na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim, druga — opracowuje porównawczo place w przemyśle ciężkim wymienionych rejonów. Obydwie grupy zebrały już bibliografię, opracowały materiały statystyczne i przystąpiły do wstępnego przeglądania materiałów archiwalnych; d) zespół badań nad rozwojem miast GOP-u zbiera materiały do przebiegu i rezultatów uwłaszczenia na terenie tych gmin wiejskich, które zostały następnie przyłączone do badanych miast (Bytom, Gliwice, Katowice); e) Śląska Kartoteka Biograficzna prowadzi kwerendy biograficzne w Polskim Słowniku Biograficznym, Wojewódzkim Archiwum Państwowym i w Bibliotece Śląskiej oraz przygotowuje materiały biograficzne dla prasy. Dotychczas zebrano ok. 2000 haseł; f) zespół inwentaryzacji zabytków przemysłowych opracowuje obecnie pow. będziński.

9. *Komisja Niemcoznawcza* wydała 19 Biuletynów wewnętrznych (w latach 1957—59) i opracowała 5 Biuletynów specjalnych; kontynuuje ona rozpoczęte w 1958 r.

prace nad kartoteką sylwetek rewizjonistycznych działaczy górnośląskich i nad kartoteką o sytuacji przesiedleńców górnośląskich w Niemczech; założono kartotekę materiałów rewizjonistycznych dotyczących Górnego Śląska; co miesiąc wysyła się notki bibliograficzne do Biuletynu Informacyjnego Komitetu Koordynacyjnego Badań Niemcoznawczych w Warszawie z ważniejszych artykułów prasy rewizjonistycznej dotyczących zagadnień śląskich.

10. *Komisja Pedagogiczna* prowadzi badania nad młodzieżą śląską w różnych okresach jej rozwoju.

11. *Komisja Socjograficzna* zakończyła badania nad strukturą demograficzną miasta Nowe Tychy, zebrała materiały dotyczące absencji i płynności załóg kopalń Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego, zakończyła ankietyzację pracowników fizycznych kopalni Murcki i kopalni Dębieńsko, opracowała sumaryczne przebiegi materiałów dotyczących struktury demograficznej N. Tychów w odniesieniu do cech złączonych w 7 grupach oraz ustaliła kwestionariusze do badań nad rodzinami górniczymi. W przygotowaniu do druku jest I tom Studiów Socjologicznych.

C. Prace wydawnicze

a) *Pozycje zwarte* — wydane: 1. F. Popiołek: Studia z dziejów społeczno-gospodarczych Śląska Cieszyńskiego, Katowice 1958 r.; 2. K. Popiołek: Śląsk w oczach okupanta, Katowice 1958 r.; 3. K. Musioł: Mała kantata wolnomularska, Katowice 1959 r.; 4. T. Jędruszcak: Powstania Śląskie, Katowice 1959 r.

b) *Pozycje zwarte* — będące w druku: 1. K. Popiołek: Śląsk w oczach okupanta, wyd. II; 2. J. Kokot: Logika Poczdamu, wyd. II; 3. J. Ziółkowski: Sosnowiec — drogi i czynniki rozwoju miasta przemysłowego; 4. Praca zbiorowa pod red. K. Popiołka: Studia i materiały z dziejów Śląska, t. III.

c) *Pozycje zwarte* — gotowe do druku: 1. E. Hanke: I pułk strzelców bytomskich; 2. J. Jaros: Kopalnia „Król”; 3. J. Fojcik: Ruch śpiewaczy na Śląsku; 4. J. Lięga: Pieśni ludowe z polskiego Śląska, t. IV, zes. 2; 5. J. Kokot: Przebudowa gospodarstwa Śląska, wyd. II; 6. B. Miszewski: Fundusz zakładowy w gospodarce socjalistycznej; 7. Fr. Biały: Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo-Hutniczych; 8. J. Dworak: Monografia N. Bytomia; 9. A. Benisz: Walki o Kędzierzyn, wyd. II; 10. J. Kokot: Logika Poczdamu, wyd. II; 11. L. Musioł: Lubliniec i Ziemia Lubliniecka; 12. A. Mrowiec: Szkice z dziejów Ziemi Rybnickiej, cz. I; 13. Praca zbiorowa pod red. J. Lięgi: Muzea na Górnym Śląsku; 14. Wydrzyński: Śląski Album Teatralny; 15. Praca zbiorowa pod red. M. J. Ziomka: Prace i studia Komisji Demograficzno-Statystycznej Śl. I. N.

d) *Pozycje zwarte* — przygotowywane do druku w 1960 r.: 1. Praca zbiorowa pod red. A. Wrzoska: Górny Śląsk — prace i materiały geograf., t. II (zaawans.); 2. Praca zbiorowa pod red. M. Grabani: Plan gospodarczy GOP; 3. M. Gładysz: Zarys kultury ludowej na Śląsku, cz. I — Chłopi; 4. M. i M. Gładyszowie: Album budownictwa ludowego na Śląsku, zeszyt I; 5. Praca zbiorowa pod red. J. Szafarskiego: Popularno-naukowa geografia Śląska; 6. W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego, cz. I, wyd. II, cz. II w opracowaniu; 7. L. Musioł: Protokolarz m. Woźniki (zaawans.); 8. M. Sobański: Teatr polski na Śląsku 1922—1939; 9. K. Piwarski: Popularno-naukowa historia Śląska; 10. Praca zbiorowa pod red. P. Rybickiego: Studia socjologiczne, t. I; 11. W. Szewczyk: Szkice o współczesnej literaturze niemieckiej; 12. A. Mrowiec: Szkice z dziejów Ziemi Rybnickiej, cz. II.

e) *Pozycje seryjne* — wydane. 1. Zaranie Śląskie — kwartalnik. Zeszyt I—II/1957, Zeszyt I—II, III, IV/1958, Zeszyt I, II, III/1959. 2. Biuletyny — Seria: Życie naukowe i kulturalne: Nr 1 Sprawozdanie z pierwszego posiedzenia Rady Naukowej Śl. I. N.; Nr 2 M. Gładysz: Prace nad inwentaryzacją budownictwa ludowego na G. Śląsku; Nr 3 L. Dubiel: Badania etnograficzne na G. Śląsku; Nr 4 J. Szydłowski: Archeologiczne prace terenów Muzeum Górnośląskiego; Nr 5 J. Kransel: Z działalności Ślą-

skiego Instytutu Naukowego; Nr 6 M. Frank: Działalność Oddziału Katowickiego PTE w latach 1945—1957; Nr 7 A. Zaręba: Prace nad Atlasem Językowym Śląska; Nr 8 Fr. Szymiczek: Działalność PTH w woj. katowickim; Nr 9 M. Trawińska-Kwaśniewska: Stan badań etnograficzno-historycznych nad regionem częstochowskim; Nr 10 J. Szydłowski: Cmentarzysko typu dobrodzieńskiego w Olsztynie p. Częstochową. 3. Biblioteczka Wiedzy o Śląsku. Seria historyczna: Nr 1 A. Brożek: Napływ robotników spoza zaboru pruskiego na G. Śląsk w latach 1870—1914; Nr 2 A. Mrowiec: Z walk rybnickiego proletariatu przed I wojną światową; Nr 3 A. Mrowiec: Z dziejów okupacji hitlerowskiej w Rybnickim. Seria przyrodnicza: Nr 1 J. Szczerbowski: Sylwetka biologiczna wód śląskich. Seria etnograficzna: Nr 1 B. Bazieli: Z badań terenowych nad cieszyńskim hałmem ludowym. Literatura ludowa: Nr 1 Z. Obrzud: Gawędziarz wsi cieszyńskiej — rzecz o K. Krząszczu.

f) *Pozycje seryjne w druku*: 1. Zaranie Śląskie — Zeszyt IV/1959 oraz specjalny zeszyt poświęcony 15 rocznicy przyłączenia Śląska do Polski. 2. Biuletyny: Nr 11 Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych na Śląsku w latach 1957—58; Nr 12 St. Leszczycki: GOP w pracach PAN; Nr 13 G. Groebl: Przewodnik po bibliotekach woj. katowickiego. 3. Biblioteczka Wiedzy o Śląsku: Seria archeologiczna: Nr 1 R. Jamka: Pradzieje i wczesne średniowiecze G. Śląska ze szczególnym uwzględnieniem obszaru przemysłowego; Nr 2 K. Jażdżewski: Stosunki etniczne na Śląsku w I tysiącleciu przed n.e. i w I tysl. n.e.; Nr 3 A. Gieysztor: Kultura śląska między IX a XII w.

Alfons Mrowiec

II WALNY ZJAZD TOWARZYSTWA ROZWOJU ZIEM ZACHODNICH W OLSZTYNIE

W dniach 23 i 24 stycznia 1960 r. obradował w Olsztynie II walny zjazd TRZZ. Obrady Zjazdu zbiegły się z 15 rocznicą wyzwolenia Olsztyna, z rocznicą wyzwolenia pierwszego miasta wojewódzkiego na Ziemiach Północnych i Zachodnich. Stołica Warmii i Mazur użyła gościny 542 delegatom, reprezentującym ok. 50 000 członków TRZZ. Przybyli liczni goście: zasłużeni działacze byłego Związku Polaków w Niemczech, Związku Obrony Kresów Zachodnich i Związku Zachodniego. Przybyli posłowie Ziemi Zachodnich i przedstawiciele organizacji współpracujących z TRZZ. W obradach uczestniczyli także przedstawiciele rządowej Komisji Ziemi Zachodnich i Nadzwyczajnej Sejmowej Komisji Ziemi Zachodnich. W foyer Teatru im. Jaracza, gdzie odbywały się obrady, urządzono wystawę obrazującą osiągnięcia Polskiej Ludowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych w minionym 15-leciu oraz dorobek TRZZ. Znalazł się tam również sztandar ze znakiem lilii i rodła, sztandar przedwojennego Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech.

Miasto Olsztyn przybrało odświętny wygląd. Ulice zdobiły setki flag i liczne transparenty. Pośród wielu haseł wyróżniał się jeden zasadniczy motyw: „Naród sobie samemu”. Te słowa konstytucji 3 maja 1791 r. stanowią też naczelną *motto* działalności TRZZ.

Zjazd rozpoczął swe obrady w godzinach rannych dnia 23 stycznia 1960 r. W prezydium zasiadli witani owacyjnie: członek Biura Politycznego KC PZPR, sekretarz KC Edward Ochab, wicepremier Rady Ministrów i przewodniczący Rządowej Komisji Ziemi Zachodnich Zenon Nowak, członek Sekretariatu NK ZSL Ludomir Stasiak, wiceprzewodniczący Rady Naczelnej TRZZ poseł Jan Izydorczyk, przedstawiciele władz miejscowych, przedstawiciele okręgów, Rady Naczelnej i Naukowej TRZZ, zasłużeni działacze Ziemi Zachodnich. W prezydium Zjazdu zasiadł również przewodniczący okręgu poznańskiego i wicedyrektor I. Z. prof. dr M. Sczaniecki.